

Ukininkas

Prekė laikraščio:

Prusose ir i Austriją 2½ auks.

i Ameriką ir i kitas svetimas žemes 4 auks.

i Rusiją (kuvertuose) 5 rubl.

LIETUVOS

UKININKŲ LAIKRAŠTIS.

IŠEINA KAS MĖNESIS VIENĄ KARTĄ.

Prekė apgarsinimų:

Už eilutę smulkas

rašto arba už jos vietą per pusę 'puslapio 60 feningių.

Lietuviai, skaitykite ir platinkite „Ukininką“!

Uždraudimas lietuviškos spaudos ir lenkystė Lietuvoje.

Tie lietuviai, ką moka lenkiškai, ne galėdami parsikviesti lietuviškus laikraščius, noroms — nenoroms skaito lenkiškus. Daugiausiai skaitoma yra lietuvių „Gazeta Świąteczna“. Vilkaviškio pavieta „Gaz. Świąteczna“ 1898 m. turėjo apie 20 skaitytojų, nerokuojuant kunigų. Tarpe skaitytojų daug yra ukininkų, gyvenančių kaime ir miestuose. Teip-gi prasiplatinus yra tarpe lietuvių „Zorza“. Vilkaviškio pavieta „Zorza“ turi apie 5 skaitytojus, nerokuojuant kunigų. Kadangi kunigai išsirašo po 1—2 lenkiškus laikraščius, o kunigų yra pavieta 26, tai skaitant ant kiekvieno kunigo po 1 lenkišką laikraštį prisideda da 26 lenkiški laikraščiai. Vilkaviškio pavieta galima būtų da rasti apie 20 ponu lietuvių, kurie, ne turėdami lietuviškų laikraščių, skaito tuom tarpu lenkiškus. Taigi visame Vilkaviškio pav. galima būtų rasti apie 70 lenkiškų laikraščių, kurie, nėsant lietuviškiems laikraščiams, randa skaitytojus tarpe lietuvių. Galima sakyti, kad ir kituose lietuviškuose pavietuose lenkiški laikraščiai ne mažiaus yra prasiplatinę tarpe lietuvių, kaip Vilkaviškio pav. Tokiu budu penkiuose lietuviškuose pavietuose lenkų laikraščiai turėtų apie 350 skaitytojų. Jeigu daleisti, kad išsirašymas vieno lenkiško laikraščio vidutiniskai kaštuoja 5 rubl., tai ant išsirašymų vienu tik lenkiškų laikraščių lietuviai Suvalkų gub. išleidžia apie 1750 rubl. per metus. Jeigu prie to pridėti da tuos pinigus, ką lietuviai išleidžia ant visokių lenkiškų knygų, tai drąsiai bus galima sakyti, kad lietuviai Suvalkų gub. išleidžia ant lenkiškų raštų ne mažiau, kaip 2000 rubl. Kauno gubernijoje skaitytojų lenkiškų raštų bus daug daugiau. Gyventojų Kauno gubernijoje yra veik 3 syk daugiau, ne kaip Suvalkų gub. Dėlto ne daug apsiriksime, jeigu daleisime, kad Kauno gubernijoje bus teip-gi 3 syk daugiau skaitytojų lenkiškų laikraščių, ne kaip Suvalkų gubernijoje.

Per tai reiktu skaitlinėt, kad lietuviai Kauno gubernijos išleidžia ant lenkiškų laikraščių apie 6000 rubl. Jeigu prie to pridurti da lietuvius Vilniaus gub. ir tuos, ką skaito lenkiškas maldų knygas, tai drąsiai galima bus sakyti, kad ant lenkiškų raštu Lietuva išleidžia apie 10 000 rubl. per metus. Šits apskaitymas yra paviršutinis, bet veikiau jis yra per mažas, o ne per didelis, atmenant, kad už pamatą apskaitymui paėmėme mes Vilkaviškio pavietą, kuris yra parubežij, kur lengva gaut lietuviškus raštus ir dėlto veikiau galima apseiti be lenkiškų raštų. Kituose pavietuose, esančiuose toliau nuo rubežiaus, sunkiau yra gaut lietuviškus raštus, ir tie raštai yra daug brangesni, ne kaip parubežij, dėlto ir greičiau gal atsirast skaitytojai lenkiškų raštų.

Be to su lenkiškais raštais platinasi teip-gi po Lietuva lenkiška dvasia, žinios iš lenkų gyvenimo, atminimas praeitės lenkų tautos ir tt.

Toki tai yra vaisiai uždraudimo lietuviškos spaudos. Ant lenkiškų raštų išleidžia Lietuva apie 10 000 rubl., sušelpia išdavimą lenkiškų raštų, duodi pelną daugybei Lenkijos darbininkų... Esant lietuviškai spaudai tie pinigai, žinoma, liktu Lietuvoje. Beskaitydami lenkiškus raštus lietuviai artinasi prie lenkų, mato paniekinimą lietuvių ir jų raštų.... Ir tai vis darosi prie valdžios akių. —

Tai matote, kaip rupinasi valdžia apie lietuvius!

Garo mašinos ir geležkeliai.

Pagal V. Olševskį sutaisyta L.

Iženga.

Senesniejie žmonės dar atsimenta, kaip tai 1862 metuose pirmutinį sykį nuo Vilniaus i Varšavą ir i Prusų rubežių geležkeliniai traukiai vaikščioti pradėjo. Kiek tai dyvų, kalbų, o net ir baimės buvo — tai sunku apsaityti! Žmonės ne galėjo suprasti, kaip tai gali būti, idant tiek vežimų didelių ir sunkių, su tavorais

ir žmonėmis be arklių bėgti galėtų, ir taip greitai, neprilstant... Tai-gi tokių važiavimą kožnas sau aiškino, kaip mokėjo; visokius dyvus apskinėdavo, o net buvo ir toki, kurie stačiai tvirtino, juog tai velinias mašinoje sėdi ir po svietą lakioja... Taip buvo pas mus Lietuvoj. Bet kituose kraštuose dar blogiaus eidavo: budavo atsitikimai, juog tamsus žmonės kuopomis rinkdavosi, pylimus dėl geležkelio supiltus ardydavo, relsus gadindavo — o tai vis, kad veliniui sviete kelią užkirsti.

Tai baisius tamsumas buvo, — bet teipo-gi reikia prisipažinti, juog dėlei neapšviesto žmogaus, kuris pirmutinį kartą greit bėgančią mašiną mato — o labiausiai dar nakče — ana dyvina išsirodyti turi. Iš miško išvažiuoji, ir va ant pasukimo netikėtai matai, tarsi, stau-buną, ar didžiausią žaltį su neišpasakytu greitumu lenkenti! Iš prūsų jam dvi didelės raudonos akys blizga... iš šonų-gi jis garo kamuoliais šnypščia ir kvėpuoja... iš jo viršaus, tarsi, iš nasrų tukstančiai žiežerkų kas valandėlę išlekia ir po draug su dumais ir garu iš užpakalio, kaip koks ugnies debesys, traukiasi. Vos tik apsižiūrėti suspėjai ir pabugusius arklius suturėjai, o jau geležies stau-bunas su trenksmu pro tavę pralėkė — ir štai tolu-moj nyksta, kaskart mažiau ir mažiau nakties tamsume švyturiuodams.

Toki daiktą pamatęs, ne vienas tada žegno-jasi, tarsi, tikrai pikta dvasią pamatęs; o kas sykį tą baisią ir dyviną mašiną matė, tai apie tą, kaip apie svarbų savo gyvenime atsitikimą, apskinėjo.

Žinoma, juog dabar geležkelis jau nieko taip labai nebebaido ir baidyti ne gali. Pirmučiausiai, žmonės šviesesni tapo ir nebtiki, idant pikta dvasė po žemę bėgti galėtų, už pinigų mus pačius ir mūsų lobį ant savo nugaros nešiodama; o potam, geležkeliai dabar nebretas daiktas. Mažai tur but mūsų krašte rastųsi asabų vyresnių, labiausiai iš buvolų, kurie, daugiaus svieto matę, išarti geležkelio ne būtų matę, arba juom ne būtų važiuavę. Sunku dabar yra, į tolimesnę kelionę pasirengus, geležkelio ne sutikti.

Vienok daug yra žmonių, kurie, norint geležkelio ir važinėjo ir išarto jo prietaisams prisižiūrėjo, vienok aiškiai ne supranta, kokiū tai būdu mašina pati relsais gal bėgti. Ne vienas girdėjo, juog tą garas daro, bet kokiū ten būdu, tai to ne žino.

Tai-gi dėl tų, kurie apie tą dasižinoti norėtų, šią knygelę rašome. Pirmiaus vienok nėg pasakysime, kokiū būdu žmonės prie gelež-kelių ir jų mašinų išradimo priėjo, dar apie daug kitų daiktų pasišnekėti turime.

Žmonių triusas ir prigimtios spėkos,

Istikro, mažai ant svieto yra tokių daiktų kuriuos žmogus be jokio nuo savo pusės pasi-purtinimo nuo prigimtios gauna. Gangreit viskas, ką žmogus dėlei savęs naudingo turi, vien nuo žmonių triuso paeina. Kame ake ne užmesime, visur pėdsakus triuso paeina. Kame ake ne užmesime, visur pėdsakus triuso arba mūsų pačių, arba kitų žmonių, arba mūsų prosenų matome. Mūsų triobos, mūsų bažnyčios, laukai javais apsėti, padarinės dėl žemės išdirbimo, drapanos, valgymai, knygos — vis tas atsirado iš triuso daugelio, daugelio žmonių. Drąsiai pasakyti galime, juog gyvenimas pavienio žmogaus ir visos tautos, — o net ir visų ant žemės žmonių užsilaiko ir geryn eina vien žmonių triusu.

Triusas tas dvejomu gali buti: arba mūsų rankų triusų — kuno, arba mislies triusu — proto. Tie du triuso gymiai vienok retai viens nuo kito visiškai atskirti yra; kožname darbe paprastinai iš pradžios protas jį apma-stauja, juom rėdo — o rankos išpildo. Tik-tai pas vienus žmones daugiaus protas turi dirbti, o vėl pas kitus rankos, ką galime, duokime, numanyti, triusą vaistytojaus, kunigo arba mokiniojo su triusu berno arba malkų skaldėjo palyginant.

Rankos vienok žmogaus, ant anų vikrumo ne veizdint, kožno darbo paveikti ne gal: atsi-tinka kartais ir toki darbai, kurių žmogus vien su grynomis rankomis nė jokiū būdu paveikti ne gali, dėl kurių jo rankos mažai spėkos teturi. — Tada tai silpnoms rankoms ant pagalbos protas ateina, stengdamasis išrasti įvairius būdus dėl sudrutinimo prigimtosios žmonių spėkos.

Tai-gi nuo seniausųjų laikų, kaip tik žmo-nės ant svieto kruta, jie galvojasi sau triusą palengvinti. Įvairias padarines ir mašinas išmislėjo, kurios iš pradžios prastos ir ne visiškai atsakančios buvo, o potam kaskart geresnės ir pritekėsnės darėsi. Su piela ir kirviu pjauna ir skaldo medžius, kurių savo rankomis sulau-žyti ne galėtų; su dalge ir pjautuvu žolę ir javus nukerta, kuriuos be to rankomis rauti turėtų; su arklų ir akėčiomis supurena ir su-judina žemę; su kultuvais arba kulėčiomis mašinoms grūdus iš javų iškulia, kuriuos be tų padarinių ir mašinų su dideliu sunkumu pirštais iškrapstyti reiktų, ir taip toliaus. Šiandien sunku yra išrasti toki daiktą, kurį žmogus vien savo rankomis, padarinių arba mašinų nereikalaujant, padirbti galėtų.

Tai vienas budas, kurio žmogus pasigauna dėl pavdavimo savęs sunkiuose darbuose. Bet dar ir kiti budai yra. Nuo neatmenamųjų jau laikų žmonės išidėmėjo, juog nekurie gyvuo-liai už juos daug stipresni yra. Tai-gi užėjo

jiems ant mislies, dėl savęs tokių gyvulių spėką sunaudoti. Prie savęs tada pripratinę arkli, jauti, verblūdą, o net ir šlapį, juos į savo vežimus ir arklius įkinkė, vietoj savęs jiems paliepė vežimus traukti, laukus išdirbti, paliepė savę ant nugaros nešioti.

Ne gana to. Jau labai seniai žmogus išidėmėti turėjo, juog ne vien jis pats ir gyvuliai savep spėką tur, bet spėką teipo-gi turi ir kiti. negyvi prigimties daiktai — ir tai spėką ne syki šimteriopai už jo spėką didesnę. Jo akise vėjas ne syki su šaknimis šimtamečius medžius išraudavo; vanduo upės, sriauniai bėgdams, didelės kaladės nunešdavo, nuo krašto arkemius griebdavo, smėlį išskaldavo, o laike patvano gal ir jo namus nukeldavo...

Pasinaudojo tada jis ir iš tų prigimtų vėjo ir vandenio spėkų, ir savo protu prispyrė jas tarnauti sau. Ant atvirų laukų išstatė jis sparnuotus vėjo malūnus; ant sriaunių upelių įtaisė ratuotus malūnus: — ir nuo to laiko vėjas ir vanduo jam didelius akmenis suka, javus mala, sienojus pjauja, ir visokias mašinas judina.

Per ištisus amžius žmonės kitokių spėkų, kaip spėkos naminių gyvulių, vėjo ir vandenio, kuriomis triuse pasivaduoti galėtų, ne pažino; ne turėjo kitokių padarinių ir mašinų, kaip vien tas, kurias savo spėkomis, arba gyvulių, arba vėjo ir vandenio spėkų pasigaunant, pajudinti galėjo.

Tiktai du šimtu metų tam atgal žmonėms pasisekė dar vieną prigimties spėką užmatyti, kurią kožname laike ir kožnoj vietoj apturėti galima, o kuri tukstantį sykių už spėkas, pirmiaus žinomas, stipresnė yra: tai vandeninio garo spėka buvo.

Kokiu būdu prie teip svarbaus ir garsaus išradimo žmonės daėję buvo — tuojaus bus pasakyta.

Kaip žmonės garo mašiną išmislijo?

Jeigu vandenį, duokime, puode viršime, tada ans į vandenio garą apsimaino ir kamuoliais liuosai augstyn keliai. Apie tą kožna gaspadinė sodžiu žino... Jeigu vienok puodą lengvu viršeliu pridengti, tada garas liuosai išeiti neb-gal; pradeda į tą viršelį mušti, jį augstyn pakelia ir švilpdams oran išsikelia.

Iš to jau aišku, juog garas nekurią spėką tur, kurios pasigaudams ant viso to, kas jį apsiaučia, spaudžia. Iš kur ta spėka imasi —

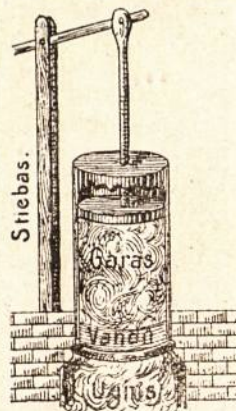

lengva suprasti: štai iš vieno vandenio puodo, jį virinant, apsitur tukstantis vandeninio garo puodų, kurs, jam prigulinčią vietą užimti norėdams, į visas puses skečiasi ir spaudžia ant to, kas jį tame prasiskėtume suturi.

Ta spėka, su kuria garas prasiskėti stengiasi, garo atsirėmimu pavadinta buvo ir žmonės stengėsi daėti, koks ano didumas gali buti. Tada ant puodų dėdavo viršelius vis sunkesnius ir sunkesnius, — iki tokių ne uždėjo, kurių garas jau pakelti ne galėjo, o vandenį iš apačios nuolatai šildė. Mėginimas gan liudnai pasibaigė: garas, viršaus iškelti ne galėdams, puodą į smotelius suplėšė... Ir ne tik molinį puodą, bet ir storą geležies katilą garas suplėšyti gali, jeigu tiktai jame perdaug garo bus ir ans liuso išėjimo ne turės. Teip didi garo spėka yra.

Apie tą žmonės nuo senovės žinoti turėjo. Vienok laike ilgų amžių niekam ant mislies ne užėjo, kad garo kaipo spėkos dėl sunkių daiktų kilnojimo, dėl ratų sukimo ir kitų darbų pasigauti. O vienok tai pigus daiktas.

Štai ant paveikslu geležinį apskritą katilą turite, kuriame apačioj truputis vandenio yra. Visas tas katilas teip atpašintas yra, tarsi, kas

Ratelis eina augstyn.

Ratelis puola žemyn.

iš pryšakio jam šonų dalį apipjaustė, idant jo viduje sutaisymą parodyti. Tai-gi ant katilo dugno truputis vandenio yra, o viduryje randasi ratelis, prie katilo sienų visiškai prisiglaudžiantis ir galintis katilą augstyn ir žemyn slinktis. Prie ratelio lazda pritaisyta yra, per skylę viršutiniame katilo dugne oro pusėn išeinanti,

Dabar pasimislykit sau, juog ratelis gangreit iki dugnui, nuleistas yra ir juog mes vandenį katile kaitinam. Kas-gi-iš to bus? — Iš vandenio pasidarys garas, i ratelį suduos ir jį augštin pakels. — Apstojus vandenį kaitinti, garas atvės, i vandenį vėl atsimainys — ir ratelis vėl žemyn nupuls. (Žiūrėk paveikslą iš dešinės pusės). Jeigu da vėl pradėti kaitinti — tai ratelis vėl augštin pasikels. Teip paeiliui jis tai pasikels, tai nupuls, judės garo įveikiamas.

Podraug su rateliu pasikelia ir nupuola galas tos lazdos, prie kurios ratelis pritaisytas yra. Jeigu tada prie anos lazdos galo ant ašelės pritaisyti kitą lazda, svirtį ant stiebo atsiremenčią, ir prie kito tos svirties galo koki sunkumą prikabinti — tai sunkumas teipo-gi judės: rateliui katile žemyn puolant, sunkumas pasikels augštin. Jeigu vėl ratelio lazda sujungtume su pirštu, prie rato pritaisytu, tai rateliui katile judinanties ratas turės suktis, o su juo ir ašis, ant kurios ratas užkaltas yra. Tokiu budu *garo spēka čion pati pakels augštin sunkumą, suks ratą, atliks nekuri kitą darbą, — vienu žodžiu žmogų pavaduos.*

Vis tas yra labai prastu daiktu — ar-gi neteisybė? O vienok daug, labai daug laiko praėjo, iki žmonės išmislijo tokią pirmutinę garo mašiną, kaip ši kotik aprašyta. Išrado ją nekuri francuzas, *Papin* pavarde, metuose 1690, o tai jau su viršum 200 metų tam atgal! Mašina jo pataisyta labai buvo panaši i katilą su rateliu, kaip kotik ant paveikslu matėme. Vienok daug jai truko. Nuolatai reikėjo joj garą tai kaitinti, tai vėsinti — ant ko daug malkų išeidavo —, ratelis išlengvo judėdavo: bet nės geresnės mašinos ne buvo, tai gangreit laike 70 metų visuose kraštuose, o labiausiai Anglijoje, tos mašinos žmonės pasigaudavo dėl sunkumų pakėlimo, dėl vandenio iš gilių šulinių pumpavimo ir dėl kitų darbų fabrikose.

Ar šėip, ar teip, bet vis-gi ant pašelpos žmonėms jų sunkiame triuse atsirado *nauja spēka po paveikslu garo mašinos.*

Vos tada pirmutinės garo mašinos po svieta pasklido, kaip tuojaus žmonės apie jų pagerinimą mislyti pradėjo. Nės tai visuomet teip esti: vos atsiras koks naujas išradimas, tuojaus žmogaus protas stengiasi jį ištyrinėti, pažinti ir pagerinti dėl savo ir artimųjų labo; žmonės nuolatai stengiasi, idant jų ant svieta gyvenimas ir lengvesnis ir laimingesnis būtų. Jeigu be paliovos nesistengtume prie geresnio, tai ant visados atsiliktume tokiais pat laukiniais žmonėmis, kokiais prieš tūkstančius metų seniausieji mūsų prabočiai buvo.

Daug žmonių darbavosi apie Papino mašinos pagerinimą: ant galo atsirado vienas, kurs ant tokio pagerinimo užėjo, juog jis tik ir padarė garo mašiną iš tiesų galingu žmogaus pagalbininku ir užstovėju. Tai buvo *Jokubas Watt* — „Garų mašinos tėvas“ — kaip jį vadina.

Užgimė jis Šotlandijoje, krašte kaimynystėje su Anglija esančiam. Apie jį apsakinėja, juog vaiku dar budams daug žingeidystės ir miklumo rodė. Dažnai, vieton bėgioti ir žaisti su savo vienmečiais draugais, mažas Jokubiukas čielomis adynomis ant smėlio su pagalėliu kokius ten tašelius pašindavo ir ant jų užsimislydavo. Syki tetulė jį virtuvėje prie kamino užėjo: — „ką tu čia dirbi? — tarė jam —, nuo adynos, tarsi, i žemę įkastas ant puodo su vandeniu stovi, nuimi ir uždedi dengtuvėlę ir vėpsai ant vandenio lašų, iš garo atsiradusių! Ar-gi tai ne gėda ir ne paikumas? Knygą geriaus imkis!“

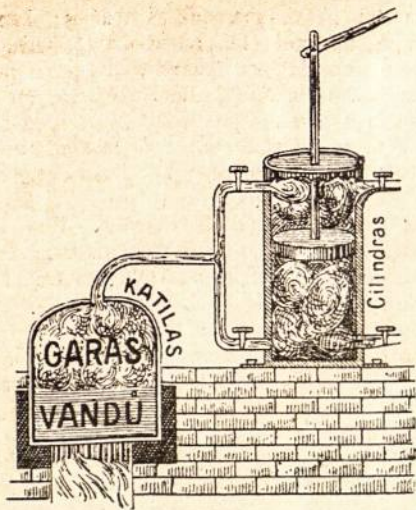
Ir dar bardamosi, sena moteriškė nuėjo. Ji ir jausti ne jautė, juog tas mažutis, tarsi, tinginys, ant tokių su garu puodų atsižiūrėdams, didžiu žmogumi taps! O teip-gi atsitiko.

Aštuoniolikos metų i Londoną — Anglijos sostą pilį išvavažiavęs, Watt ant mokslo prie vieno meisterio pristojė ir pats gabiu mekaniku tai yra žmogumi visokias mašinas padirbti mokančiu, tapo. Potam ačiu savo darbštumui ir stropiam mokslui atsidavimui net inžinierium liko, tai yra mokintu žmogumi, mokančiu tiltus statyti, kelius vesti, fabrikas ir mašinas padirbti ir ant tų visų darbų rėdą ir taiką užvesti ir laikyti. Garo mašinos pasinaudojimui Anglijoj pasklidęs, Watt ją tyrinėti pradėjo, norėdams aną geresne ir naudingesne padirbti.

Kaip sakėme, to laiko mašinoj garas ratelį katile tik i vieną pusę stumė — augštin, ir todėl mašina labai pamaži judėdavo. Tai-gi Watt tą silpną garo mašinos vietą pagerino, ir dar kitas atmainas užvedė.

Pirmučiausiai *jo mašinoj ne vienas katilas buvo, bet du*: viename vanduo šildės ir garas taisėsi — iš tikro tai *garo katilas* buvo. Iš garo katilo skyrima trimyta (triubele) garas i antrą katilą ėjo, kuriame raitelis su lazda, arba — kaip tai sakosi — *kamštis* judėjo. Tas antras katilas *garo cilindru* vadinosi.

Toliaus Watt'o mašinoj tokia dar atmaina buvo, juog *garas i cilindrą syki iš apačios, o syki iš viršaus įeina*. Garui iš apačios einant, ratelis arba kamštis augštin eina. Garui iš viršaus įeinant, kamštis žemyn slenka — ir teip be paliovos... Tai buvo didžiai svarbus pagerinimas. Regimas daiktas, juog dabar darbas daug greičiau turėjo eiti, nės nebireikėjo laukti iki garas atvės ir pats kamštis žemyn nupuls; dabar pats garas kamštį i vieną ir i kitą pusę

stumė. Maž-daug tas šep kaip ant paveikslo išsiurėjo.

Iš kairės pusės garo katilas papaišintas yra. Iš dešinės — cilindras su kamščiu (ir katilas, ir cilindras, tarsi, perpus perpjauti.) Terpu jų yra trimyta, garą iš katilo į cilindrą vedanti. Ta trimyta į dvi dalis dalinasi: viena pagal jo apačią. To ne rokuojant dar keturios volalės matosi. Dvi iš jų po kairei pusei dėl garo į cilindrą įleidimo buvo; dvi-gi kitos volalės, po dešinei pusei, buvo dėl nereikalingo garo išleidimo. Dėl ko teip buvo — pigu suprasti. Jeigu reikėjo, idant kamštis augštyt eitų, tai atidarydavo apatinę volalę iš kairės pusės ir viršutinę volalę iš dešinės pusės. Tada per apatinę kairę volalę garas į cilindrą įeidavo ir kamštį augštyt keldavo, o per viršutinę dešinę volalę garas nuo kamščio viršaus laukan išeidavo. Tai buvo todėl, idant garas viršum kamščio esantis, šiam ne perikadytų augštyt keltis. Teip-pat, jeigu kamštis turėjo žemyn nupulti, reikėdavo atidaryti viršutinę volalę iš kairės pusės ir apatinę iš dešinės, o dvi atlikusias uždaryti. Ant paveiklo parodyta, juog garas iš katilo į cilindrą iš kairės pusės pagal jo viršų įeina, ir iš dešinės pusės pagal apačią oran išeina.

Teip išsiurėjo garo mašina Watt'o pagerinta. Ne buvo vienok ana teip gera, kaip šiandieninės mūsų garo mašinos. Iš pradžios prie kožno cilindro turėjo žmogus stovėti, kurs nuolatai volales atidaryti ir uždaryti turėdavo. Pigu suprasti, koks tai nuobodus darbas buvo! Tai-gi prie vienos tokios garo mašinos ant anos aptarnavimo mažas vaikas, Potter pavarde, stovėjo. Sergėjo jis vargšas volalių, jas paeiliui atidarydavo (arba pakeldavo) ir uždarydavo (nuleisdavo), su pavydėjimu ant kitų berniukų atsižiūrėdams, kurie tame pat laike ant kiemo linksmai sau

žaidė. Šit jis užmato, juog volalių uždarymas ir atidarymas visiškai sutinka su vienos svirties mašinoj tai pasikėlimu, tai nupulimu. Miklus vaikas dailiai volales prie svirties virvelėms priraišiojo — ir su džiaugsmu pamatė, juog dabar pati mašina tai vieną, tai kitą volalę atidaro ir uždaro... Linksmas ant kiemo žaisti išbėgo, apie tą ir nežinodams, kaip didelį išradimą padarė! Nės štai mokinti mekanikai, berniuko pramanimu pasinaudojo ir abidvi trimytas teip įtaisė, juog dabar pati mašina jas uždaro ir pagal savo reikalą atidaro.

Watt'o mašina padirbta tapo 1775 metus ir iki šiolai, su nuolatiniiais pagerinimais užsilaiko.

Čia dabar trumpai aprasytume tokią garo mašiną, kokios šiandien visur pasigauna dėl ratų, ašių, svirčių judinimo visose didesnėse fabrikose — bravaruose, malunuose ir teip toliaus.

Kožna garo mašina iš dviejų dalių susideda: iš geležinio arba varinio *katilo*, kuriame vanduo verda ir į garą apsimaino — ir iš garo *cilindro*, iš špižo padirbto, kuriame kamštis su lazda juda. Ta lazda sujunkta yra su kitoms, lazdomis ir raitais, fabrikoj esančiais ir jos judinamais.

Katilas fabrikoj paprastinai esti apie penkiolikos uolakių ilgumo, gulščias arba stačias. Po katilu ugnis kurinasi. Nuo katilo į cilindrą trimyta eina, kuria garas iš katilo į cilindrą nuskrenda.

Čia jau tai yra ko paklausti, kaip mikliai visa mašinerija įtaisyta yra, per kurios priežastį garas į cilindrą arba iš viršaus, arba iš apačios įeina.

Cilindras, kaip sakėme, — tai katilas apskritas, su stipriais dugnais, iš špižo dirbtas. Iš vienos cilindro pusės, ten, kame ant mūsų paveiklo stovi raidė *y*, prie cilindro pritaisyta yra špižinė *skrynelytė*, iš visų pusių uždengta. Į tą skrynelytę iš vienos pusės trimyta ved, kuria garas iš katilo į čia ateina. Katilas ant mūsų paveiklo nėra atpaišintas.

Nuo skrynėlės sienoj cilindro matyt *du kanali*, iš dešinę pusę nuo vietos, kame stovi raidės *a* ir *b*. Viršutinis kanalas ves garą iš skrynėlės į viršutinę cilindro dalį, tai yra ant kamščio, o apatinis kanalas ves garą iš skrynėlės į apatinę cilindro dalį, tai yra po kamščiu.

Vienok, jeigu teip per trimytą garą į skrynėlę įleistume, tai ans ir į viršutinę ir į apatinę cilindro dalį patektų. Kas-gi iš to būtų? Nieks! — kamštis cilindre ne sujūdės, nės garas ant jo kaip iš viršaus, teip ir iš apačios vienodai spaus ir kamštis ne turės priežasties nė žemyn paslinkti, nė augštyt pasikelti, o per tą ir atsiliks ant vietos.

Idant-gi to ne būtų, tai skrynelėj dar vienas prietaisas yra: o tai *dengtuvėlė*, prie lazdelės pritaisyta, kuri lazdelė ant paveikslo raide *i* pažymėta yra. Dengtuvėlė, skyrimui paimta, išžiuri kaipo ne didi špižo stalnytelė.

Dengtuvėlės lazdelė yra viršum prie mašinos svirties pritaisyta ir su ja drauge tai augštyn, tai žemyn pasikelia ir nusileidžia, o su ja ir dengtuvėlė drauge. Ant paveikslo augščiaus pridurto vienas ir tas pats cilindras du sykiu atpašintas yra ir tai taip lyg perpus perpjautas būtų. Gerai paveikslams prisiziūrėjus, pamatysite, juog dešiniame paveiksle dengtuvėlė randasi augščiaus, o kairiame ta pati dengtuvėlė žemiaus.

Tai-gi iš dešinio paveikslo matyt, juog su skrynele dabar apatinis cilindro kanalas suleistas yra; viršutinis-gi cilindro kanalas dengtuvėlės pridengtas yra, o per tą ir nuo garo skrynelės atskirtas yra. Kas-gi iš to bus?

Štai garas iš katilo trimyta į skrynelę ateis, iš ten į apatinį kanalą nusiduos, į cilindrą įeis ir kamštį augštyn pakels. — Kame-gi pasidės garas viršum kamščio buvusis? Tas garas viršutiniu kanalu iš cilindro taps ištumtu, — bet ne į skrynelę, o į dengtuvėlės vidų, tai yra į vietą terpu dengtuvėlės į cilindro šonų. Su dengtuvėlės vidum sueina skylė, į skyrimą trimytą vedanti, kame ant paveikslo raidė *o* matoma; tai-gi ne reikalingas garas iš cilindro į vidų dengtuvėlės įeis, o iš ten į aną trimytą ir ši aną laukan išves.

Tą kas čia pasakyta, ne lab pigu iš karto suprasti! Tai-gi reikia gerai pasimislyti ir paveikslams prisiziūrėti. Taipogi ir ne mažas džiaugsmas yra, ką gero ir naudingo darsižinojus ir supratęs.

Tai-gi dengtuvėlei skrynelėj augštyn einant, garas iš skrynelės aptiniu kanalu po kamščiu papuola ir jį augštyn kelia; tame-pat laike garas, viršum kamščio esantis, laukan išeina viršutiniu kanalu, dengtuvėle ir trimyta išvedančia.

Vienok kaip tik kamštis ik pačių cilindro galų nueina, tai tuojuos tame-pat laike dengtuvėlė, pačios mašinos judinama, žemyn nuslenka. Tada viskas yra taip, kaip ant augščiaus pridurto cilindro paveikslo, iš kairės pusės.

Dabar su skrynele viršutinis kanalas susieina; apatinis-gi kanalas susieina su dengtuvėlės vidum ir su trimyta, garą išvedančia. Dabar kožnas iš jūsų pats lengviau pasakys, kas iš to bus? Štai garas iš skrynelės viršutiniu kanalu į cilindrą nueis ir kamštį žemyn spaus, — o garas iš apačios kamščio taps apatinio kanalu į vidų dengtuvėlės ištumtas ir iš ten trimyta išvedančia oran išlėks.

Ir taip tas nuolatai atsikartoja tol, kol garą iš katilo į skrynelę leisime: jis į cilindrą paeiliui

įeina tai iš viršaus, tai iš apačios; kamštis cilindre nuolatai tai augštyn pasikelia, tai žemyn nupuola; tie kamščio judėjimai per jo lazda persiduoda ant svirčių, ašių, ratų ir kitų judančiųjų fabrikos prietaisų.

Teip pabudavota yra garo mašina, Jokubo Watt'o ir paskiausųjų mechanikų pagerinta. Čia ne galime apsaityti apie kitas garo mašinos dalis — vien svarbiausias parodėme. Kad vienok skaitytojams duot pažinti, kaip fabrikų išžiuri nekuri mašina, duokim, stovinti, tai čia paduodame paveikslą visos tokios mašinos, — tiktai be katilo, kuriame garas taisosi.

Čia iš dešinės pusės apačioj garo cilindras, raide *P* ant paveikslo pažymėtas, matosi; augščiaus jo matosi *lazda*, raide *B* pažymėta, nuo kamščio einanti. Ta lazda suka *pirštą*, raide *M* pažymėtą, o pirštas suka *ašį* didelio geležinio *rato*, kurs *išibėgimo ratu* vadinasi ir raide *R* pažymėtas yra. Prie kurio ašies galo čia vėl pirštas pritaisytas, ant kurio *špulė*, ant paveikslo raide *S* pažymėta, užmauta yra. Nuo špulės eina *diržas*, raidėmis *X* ir *Y* pažymėtas, kitas fabrikos dalis sukančias.

Kuom garo mašina dėl žmonių yra, tai tas tiktai dorai supras, kurs norint syki savo gyvenime didesnė fabrikų buvo ir jos darbą matė.

Įeinate, duokim, į bravorą, garu vedamą. Čia pagal vieną sieną matyt įmurytas garo katilas, — toliaus, gale, ne didi garo mašina stovi. Jos kamštis paeiliui eina augštyn ir budamas su ašies pirštu sujungtas, pačią ašį suka. Ant ašies užkaltos špulės yra, nuo kurių diržai eina ant špulių ant tolesniųjų ašių, užkaltų, o nuo šių vėl toliaus. Pirmutinei ašei pradėjus sukčias visos kitos sukasi, judindamos visokias svirtis ir lazdas . . . O vis tas sukasi, šnipščia, — ir dėl žmogaus dirba. Ten iš rusio augštyn bulves kelia, čia jas plauja ir gruda, toliaus salyklą ir javus mala, bulves virina ir maišo, — ir tame pat laike iš šulinio vandenį pompuoja, dėl katilo ir kitų darbų reikalingą . . . Visame bravore vos keletas žmonių teyra dėl darbo ir mašinos sergėjimo: viską kitą pati mašina atlieka.

Teip bravore yra. Ką-gi tada sakyti apie didesnes fabrikas, apie tas fabrikas, kame visokių daiktus iš geležies, linų, vilnų ir bovelnos dirba; apie spaustuves, kame knygos ir laikraščiai atsispaudžia; apie cukraus fabrikas, o net ir apie didžias keptuves! Nės dabar gangreit nėra daikto, kurio fabrikose mašinomis, garu judinamomis, ne dirbtų.

Dar po sodžius tai žmonės ne tiek tur daiktų mašinomis dirbtų — daugiausiai patys dėl savęs, ko reikia, taiso. Bet miestuose, ant ko tik ne atsižiūrėsi — vis nuo mašinų pa-

eina: drobė, perkelis, gelumbė, visos darbui padarinės — čėkai ir plaktukai, pielnykai ir pielės, kaltai ir peiliai, o net ir pačių mašinų dalys — vis tą garo mašinos išdirba. Jos sienojus į lentas pjauna, iš žemės vidurio akmenis ir anglius iškelia; anos žemę aria, kulia, mala, — o net pyragus ir duoną kepa; ant galo dideliose miestuose juog po namus trimytomis vandenį ir gazą dėl gyvenimų apšvietimo nešioja — ir tai net ant augščiau-siųjų gyvenimų!

Iš tikro, sunku yra išrokuoti visą naudą mums mašinų daromą. Jų pristigus žmonės labai pavargtų. Tukstančio daiktų, kuriuos anos išdirba, pristigtume, patys dėl anų išdirbimo spėkos netekdami; kiti vėl daiktai teip brangus būtų, juogei tik dėl žmonių turtingų prieinami taptų. Dėl paveiklo pasakysime, juog jei-gu ne mašinos, tai mergaitės sodietės nė skarelių, nė prikyščių nė perkelio nusipirkti ne galėtų, nės perkelio mastas, už kurį šiandien auksinę mokame, tada tikrai dvidešimt kartų brangesnis būtų, o tai 3 rubl. kaštuotų! Bet gana bus pasakyti, juog Watt'ui savo garo mašiną išradus, vienas anglių kasyklės valdytojas jam kasmet po puspenktu tukstančio rublių, ant šiandieninių pinigų rokuojant, mokėjo už kožną vieną mašiną, kurią jam Watt kasyklėj pastatęs buvo — ir rokavo, juog tas jam daug pigiaus išneša, nēg arklių ir žmonių sumdymas.

Mašinoms tą užmeta, juog jos darbininkams duoną atima: viena mašina gal šimtą ir daugiau žmonių atstoti — ir šie, jeigu darbo visiškai ir ne stiga, tai darbas jų esti menkesnis ir pigesnis... Tas teisybė, bet teisybė ir tas, juog tokiame šimtui darbininkų nukentėjus, tukstančiai kitų žmonių iš tų pačių mašinų naudą apturi, nės už mašinos išdarbius pigiaus moka... ir iš to tie paties darbininkai, to ne jausdami, naudojasi.

Gariniai vežimai ir geležkeliai.

Ką tik matėme, juog garo mašiną išradę, žmonės apturėjo dar vieną galingą spėką, iš kurios visur, kur tik galėjo, naudą traukė.

Terpu kitų daiktų, žmonės pradėjo rūpintis apie pritaikinimą garo, prie sunkumų vežimo ar tai vandeniu, ar tai žeme.

Čia mes tyloms praeisime pro tą, kokiū būdu įtaisytos yra didelės eldijos garu judinamos, akrančiai — arba kitaip sakant *garlaimiai*, o apsistosime tik arčiau ant *garo*, tai yra ant tokių ratų, kurie ne arklių, bet garo vežami yra.

Ir čia kaip visuomet esti, ne iškarto gerą garinį vežimą padirbti pasisekė. Ilgainiui, mėginimai tame dalyke daryti, ne pasivestavo, o tai dėl to, juog pati mašina dar ne visiškai

atsakanti buvo ir, juog žmonės dar ne mokėjo tinkančio kelio tokiems vežimams sutaisyti.

Dar prieš garo mašinos per Watt'ą pagerinimą nekuris francuzas, Kiuniot pavarde, pirmutinį vežimą, garo mašinos vežamą, išstatęs buvo. Tai buvo ratai paskirti dėl važinėjimo paprastiniais supluktais keliais, arba šosiejais. Su tuom garinių vežimų mėgimais Paryžiuje padirbti buvo; bet pasirodė, kad ans nelabai tinkančiu buvo. Ėjo pamaži ir kas bertainį adynos sustoti turėdavo dėl paėmimo vandenio į katilą, kurs labai mažas buvo. O vėl tam vežimui išileidus bėgti, ano suturėti ne galėjo ir jis visiškai kiemo sieną, kame mėginimai atsibuvo, išvertė ir žmones ne mažai išgandino.

Svarbiausia priežastis netikimo pirmutinio garinių vežimų buvo tas, juog dėl nūolato naujo garo išdirbimo reikdavo į vežimą daug vandenio imti, — kas jį didžiai apsunkindavo. Bet vėl vienas amerikietis — Ewans pavarde — daėjo, juog galima ir nedaug garo katile turėti, o vienok didžią spėką apturėti; reikia tiktai tą garą stipriai įkaiyti. Tai žiniai prasiplatinus, tuojaus geresnius *garinius vežimus*, arba kaip kitaip sakome — *lokomotivas*, dirbti pradėjo.

Tame išradime įvairus mechanikai atsižimėjo. bet kuodaugiausei čia padarė vienas Anglas — *Jurgis Stefenson*. Gyvenimas jo yra labai geru paveikslu, iš kurio galima matyti, kaip tai kartais biednas, prastas žmogutis, be jokio net ir pirmutinio mokslo — jeigu tiktai galva gerą turi, jeigu mokslo reikalingumą supranta, o nesigaili stropumo ir pasidarbavimo apie savo apšvietą, gal naudingų ir garsiu tapti.

Sziaurinėj dalyj Anglijos, netoli nuo miesto Niukestel, kame didžios kasyklos akmeninių anglių yra, sodžiuje Wilam, dar iki šiai dienai biednus namelius rodo, nė kuom ne išsiskiriančius nuo tokių namelių, kuriuose paprastinai biedningi angleksiai gyvena. Tuose tai nameliuose, su viršum šimtą metų tam atgal, Jurgis Stefenson'as užgimė. Jo tėvas kurintojūm prie garo mašinos buvo, Wilamo kasyklėj pastatytos. Mažas Jurgiukas savo kuditystės dienas teip-pat, kaip ir kiti kalniečių vaikai, praleido. Jis karves ganė, jaučius pluge įkinkytus varinėjo, ant lauko ravėti eidavo, ir tuom tarpu garo mašinai prisiziūrėdavo ir mažiems rateliams, arklių vežamiems, kurie rataliai jau tada medžio vėzomis, arba relsais bėgdavo.

Metų 15 turėdams, Jurgis pats kurintojūm liko, o nės visuomet prie mašinų buvo, tai teip su joms susipažino ir prie anų priprato, juog po dvejų metų jis mašinistu paskirtas buvo. Kasyklose jį teipo-gi „mašinu daktaru“ vadin-

davo, nės nieks anų sugedusių teip gerai ne mokėjo pataisyti, kaip jis. Vienok tas daktaras ne mokėjo ne skaityti, nė rašyti: o gerai jautė, juog tikrai naudingu kitiems galima tapti, tiktai šviesą turint. Mokslo reikalingumą supratęs, Stefenson'as nutarė sau mokintis... Tai ne pigu buvo. Darbas prie mašinos jam visą dieną užimdavo, o uždarbis labai nedidelis buvo. Stefenson'as tada pradėjo kas sanvaitę iš savo mažos algos apie penkioliką skatikų atidėti ir teip surinktus pinigus ant mokslo apversti. Netrukus skaityt išsimokino, o devynioliktuose metuose jau pasirašyt mokėjo. Ne sykį, darbui apstojus arba valandose nuo darbo pasiilsėjimo jauną Stefensoną ant knygos palinkusį matydavo, arba į iškala besiskubinantį, kame su mažais vaikais mokinosi. Vaikai iš jo juokdavosi ir jam visokių pravardžių nesigailėdavo, o jis ant to nepaisė ir savo dirbdavo. Paprastinai vakarais, po darbu, Stefenson'as namie lavindavosi skaityti ir rašyti. Potam mokinosi rokundų ir mechanikos — tai yra mokslo apie tą, kaip mašinos sutaisytos yra ir koku būdu jų dalyjs juda. Tų užsiėmimų nerokuojant, jis dar išsimokino džiegorius išardyti ir sustatyti: čystydams tada kalniečiams, kaimynystėj esantiems, džiegorius truputį pinigų užsidirbdavo. Tai vėl ant porio adynų mašinos prižiūrėjimą savo pagalbininkui pavesdavo, o pats į paupę eidavo; ten anglius ant akrantų kraudavo ir teip-pat šioki toki uždarbį turėdavo. O visus teip uždirbtus pinigus ant knygų ir mokslo apversdavo.

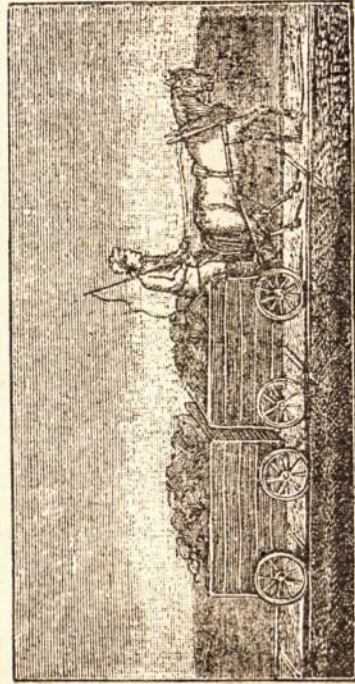
Teip be paliovos apie savo apšvietimą besidarbuodams, Stefenson'as netrukus iš tikro šviesu žmogumi tapo ir savo protą sutaikino dėlei tų darbų, kurie jam amžiną garbę atnešti turėjo.

Žmogų buklą ir darbštų paprastinai greit užmato. Tai-gi kada po porių metų Stefenson'as iš savo gimtinės į kaiminystę, į kasyklę Kilingvort, persikėlė, tai netrukus jis ten vyresniuojų mechaniku, tai yra užveždėtoju visų garo mašinų kasykloj paskirtas buvo su 600 rublių metinės algos. Ant anų laikų tai didi alga buvo; tai-gi dabar Stefenson'as daugiaus laiko ir pinigų turėdams, visokiais tais išradimais užsiėmė, kurie nuo senei jau po galvą jam vaikščiojo. Terpu kitų daiktų jis teip pat apie garo kelius dėl anglių vežiojimo mąstavo.

Tame-pat laike kasyklų anglių valdytojai Anglijoj labai buvo užsiėmę misle tokią mašiną padirbti, kuri, garo pasinaudodama, vežimus, anglių prikrautus, trauktų. Tuo išradimu kasyklose valdytojai arklus užstoti norėjo, kurių maitinimas, avižoms brangioms esant, labai daug kaštudavo.

Reikia žinoti, juog tada jau geležkeliai buvo, bet tik arkliai. Vežimai, ant tokių ratų

dėdavosi, kurie ant savo paviršio įlinkimą, arba griovelį turėjo. Tais grioveliais iš pradžios ratai eidavo per medžio balkius, viens paskum kito į dvi eiles suklotus; potam tuos balkius

Senoviskas arklinis geležkelis anglių vežimui.

žmonės geležine bleke apmušti pradėjo, idant anie mažiaus gestų, o ant galo tuos balkius visiškai iš geležies dirbti pradėjo ir tokius balkius *reelsais* pavadino. Tai buvo jau didis pagerinimas, nės ant geležinių relsų arklys galėjo penkius kartus didesnį vežimą vesti, negu ant suplukty kelių.

Tai-gi žmonės mislijo apie tą, idant arklus garo mašina užstotų ir pati vežimus veštų. Tokio garinio vežimo padirbimas Stefensonui pavestas buvo ir jis karštai darbo griebėsi.

Vienok ne lengvas tai daiktas buvo. Kaip augščiau jau buvo pasakyta, garinius vežimus ir prieš Stefensoną dirbti mėgino, bet jie netinkančiais pasirodė. Tai-gi nēr dyvų, kad ir Stefensonui pirmutinis garinis vežimas ne labai pasisekė. Tiktai antras, 1815 m. išstatytas, daug geresniu pasirodė. Teisybė, bėgo jis ne daug ko greičiaus, negu arkliai, užtai-gi jo užvedimas ir užlaikymas daug pigesnis buvo, negu jam atsakanti arklių dalis. Mes čia ne aprašinėsimė tų pirmutinių garinių vežimų, o tik trumpai paaiškėsime, kaip jie judėjo.

Žinote, dėl ko paprastinas vežimas juda. Štai arkliai už dišlio traukia ir vežimo ratai ant savo asių sukasi. Bet vežimas teip-pat

judės, jeigu tiesai jo ratus suksime. Žinote teip-pat apie garo mašiną, kurioj kamštis su lazda pirmyn ir atgal eina. Tai-gi jeigu prie tos lazdos pajudinimai kitą lazda pritaistyti ir šią paskutinę su rato stipinu sujungti, tai kožname kamščio ėjime pirmyn ir atgal, ratas, anos antros lazdos stumiamas, syki apie savo ašį apsisuks.

Tai-gi iš pradžios ant vežimo dedasi didelis gulščias katilas dėl reikalingo garo išdirbimo — o iš šalių du cilindru su kamščiais.

Nuo kamščio eina lazda prie rato stipino iš tos pačios pusės — ir teip prie kožno kamščio judėjimo ratai tur suktis. Visas tada toks garinis vežimas juda, traukdams su savim kitus, prie jo prikabinčius vežimus.

Gal kam tas dyvinu išsirodyti, juog lazda, tik pirmyn ir atgal judanti, ratą gal suksti. Gera, nu-gi kalvarte dėl verpimo, tai kaip-gi yra? ten teip-pat koja juda iš augšto žemyn, o vienok kalvartas sukasi... Tiktai tą, ką kalvarte žmogaus koja turi dirbti, čia kamštis, cilindre garo judinamas, dirba.

Pirmutinį savo garinį vežimą padirbęs, Stefenon'as toliaus apie jo pagerinimą darbavosi. Darbas vikriai pirmyn ėjo: keletą metų praleidus jis kitoj kasykloj naują geležkelių pabudavojo, kame jau penki gariniai vežimai, su angliais vežimėlius traukdami, vaikščiojo.

Vienok visi tie pirmutiniai geležkeliai dar be didžio svarbumo buvo, nės pirmučiausiai jie labai striuki buvo, o potam pavienėms kompanijoms prigulėjo ir vien anglių vežiojimui tarnavo. Vienok, ant to ne veizdint, žinia apie juos po Angliją išsiplatino ir netrukus keletas turtingų asabų nutarė kelią publikinį, tai yra dėl visų, terpu Stoktonu ir Darlingtonu išbuda-voti tavorams vežioti. To kelio darymą jie vėl Stefenon'ui pavedė, kurs tada jau žinomų, garsiu inžinieriumi buvo.

Rugsėjos mėnesyje 1825 metų tas pirmutinis publikinis geležkelis atidengtas buvo.

Atidengiant Stefenon'as pats kelią pervažiojo, pirmutinį garinį vežimą vėsdoms. Tas pats garinis vežimas paskiaus Darlingtono geležkelių dvare pastatytas buvo, kaipo atminklas to didžio žmogaus, jį išstačiusio.

Laike keleto metų gariniai vežimai naujo geležkelio vien tavorų vežiojimu užsiėmė buvo. Jų bėgimas teip ne greitas buvo, juog, syki gariniam vežimui su pačta lenktynėms einant ir jam pirmiaus į vietą pribuvus, visi tam neįspasakytai dyvjosi.

Podraug su tuom niekam nė ant mislies užėjė ne buvo, idant geležkeliu ir žmones butų galima vežioti. Bet netrukus ir prie to daėjo. Kas-žin kam ant mislies užėjo, dengtą vežimą dadirbti, su zoslais viduryje, dėl žmonių

vežiojimo. Vienok toks vežimas arklio vežamas buvo.*) Tai buvo pirmutinis *asabiškas vagonas* ant mėginimo padirbtas — ir teipo-gi „Mėginimas“ jo vardas buvo. Toks vagonu važinėjimas žmonėms itiko: jų tiek vagonais važinėť pradėjo, juog šie garinių vežimų bėgiojimui periskadyti pradėjo. Tada eilė vežimų, terpu savęs lenciugais surakintų, sustatyta buvo, iš prysakio vieną garvežimį prikabino ir, ant teip sutaisytų vežimų, ir tavorus ir žmones vežioti pradėjo. *Toku būdu pradėjo vaikščioti tavoriniai ir asabiniai trukiai, jau vien garvežimiu traukiami.*

Toku tai būdu geležkelių budavonė Anglijoj kaskart pirmyn ėjo, — o vis tai ačiu Stefenon'o triusui ir akylumui. Vieni iš svarbiausiųjų tame laike geležkeliu buvo kelias iš Liverpolio į Mančesterį teipo-gi Stefenon'o statytas. Tai du Anglijos miestu — vienu iš labiausiai turtingų. Liverpolis pagal marias guli ir didžiai svarbią prekybą veda; Mančesteris-gi daugeliu fabrikų, ypač bovelninių, turtingas yra. Sujungimas geležkeliu tų dviejų miestų didžiausios vertės buvo, nės labai tavorų prekę mažino. Turtingi Liverpolio prekikai užsimanė tokį geležkelių išstatyti. Vėl dėl darbo Stefenon'as pakviestas buvo.

Stefenon'as kelią išstatė. Bet reikalui prie to priėjus, kokių būdu vagonai tur but traukiami, ar garvežimiais, ar kokių kitu būdu, — didi nesutikimai kilo. Stefenon'ui sakė, juog garvežimius itaisyti nė naudos, nė reikalo nēr. . . . Veltu Stefenon'a's jiems apsakinėjo apie vis ką jau padaręs buvo: apie geležkelius Killingvorte ir Darlingtone, kurie jau nuo vienuolikos metų akuratai vaikščiojo, tavorus ir žmones vežiodami. Jam-gi dar priminus, juog, garvežimius pasigaunant, galima butų su greitumu ant adynos po 20 viorstų važiuoti — tai tikėti ne norėjo ir visokius juokings užmėtims jam darė. „Teip, duokime, — sakė — trukis su greitumu 20 viorstų ant adynos tekia, kaip štai priešais jį karvė bėga: — susitikimas baisus!“

— Teip — Stefenon'as ramiai atsakė — bet karvei!

Vienok ant galo pagalios Stefenon'ui pasisekė priešgynius perkalbėti. Buvo nutarta apšaukti mėginimą ant geriausio garvežimio išstatymo: ir mėginime laimėjusiam buvo pažadėta 300 rublių užmokėti ir jo garvežimus ant Liverpolinio kelio užvesti.

Mėginimas paskirtas buvo ant 8 dienos spalio mėnesio 1829 metų. Dienai laukiamai atėjus, Stefenon'as su nauju garvežimiu, savo

*) Toki pat vežimai arklinio geležkelio po Vilniaus ulyčias vaikščiojo ir tramvajais vadinasi. Tosiam tramvajuje už dešimtį skatikų visą Vilnių apvažiuoti galima.

paties ir jo sunaus statytų, pasirodė. Garvežimis „Rakietą“ vardą turėjo. Mėginimas kuogeriausiai pasivėdė: Stefenson'as vėl pergalėjo! — Ant Rakietos paveikslu tuojaus 8 nauji garvežiniai išstatyti buvo — ir rugsėjos mėnesyje 1830 metų anie ant Liverpolinio geležkelio vaikščioti pradėjo. Pirmutinį garvežinį vėl Stefenson'as su savo broliu ir sunumi vedė. Ant rytojaus trukis su 140 asabų visą kelią, 45 viorstus turinti, laike dviejų adynų pervaziavo! . . .*)

Garsas apie tą po Angliją, po visą srietą daėjo . . . Tai-gi nuo to laiko umai naujų geležkelių statymas prasidėjo, iš pradžios po Angliją, o potam ir po kitus kraštus.

(Toliau tęsis.)

Korespondencijos.

Peterburgas. Apie lietuvišką spaudą šiteip praneša: Užnymas daleisti lietuviams spaudintis knygas savo lietuviškoms litaromis laimingai perėjo per rodą Mokinto Komiteto prie Apšvietimo Ministerijos. Ale Sypiaginas, per kurio rankas eina visi prašymai ant cariaus vardo paduodami, surinkęs visus lietuvių prašymus cariu paduotus dėlei lietuviškos spaudos sustatė savo projektą ir 24 gruodžio mėnesio 1898 metų padavė jį Ministerijai Vidaus Reikalų. Anot Sypiagino, visi tie lietuvių prašymai turi beveik vienokią italpą ir kuone viena ranka rašyti, pertai įsai (Sypiaginas) gina, kad tie prašymai ir sustatyti ir parašyti kunigų; patiems-gi lietuviams klausymas lietuviškos spaudos visai, girdi, nerupi. Litaros maskoliškos, toliau išguldinėja p. Sypiaginas, yra labai tinkančios ir geros lietuviškoms knygoms.

Tai-gi, pasak to augštai pastatyto burlioko, reikalinga ant visados įstatymais uždrausti lietuviams vartoti lotyniškas litaras ir jokių prašymų delei to dalyko daugiaus nebepriimti, nės tai tik bereikalingai užima „činvonikams“ laiką.

Tuodu viens kitam prieštaraujančiu užnymu dabar eis ant nusprendimo į Ministerių Rodą ir pagalios ant cariaus užtvirtinimo. Tokiu budu da toli galas to dalyko.

Žinomas daiktas, kad lietuviui neprivalo paisyt ant zaunų kokio-ten Sypiagino ir toliau leist valdžioms savo prašymus.

P.

Pilviškiai (Suvalkų gub.) Pelenų dienos naktyje rado žemskiai ant ulybės girtą žmogų. Kaip paprastai pas mus darosi, paėmė aną žmogų tie neva tvarkos sargai į kozą išsi-

pagiriot, kur padarę kratą atrado kišeniuose kelioliką lietuviškų knygucių. Žinomas daigtas, už dvejeta dienų atpyskėjo žandarų apiciras su pusprokuratorium ir ėmė klausinėt tą žmogų. Žmogus teisinosi, kad jis nežinąs, kas tas knygas jam girtam ikišo. Gali but, kad ir patys žemskiai nusivedę žmogų į kozą pridėjo jam kišenius lietuviškų knygų ir paskui apskundė. Maskolių policija jau nekartą teip padarydavo. Mat už tai paskui ji gauna nuo savo valdžios dovanas ir pagyrimus.

Išdaga.

Pilviškiai (Marijampolis pav.) Sausio mėnesyje šių-99 m. buvo mus parapijos susirinkimas dėlei bažnyčios reikalų. Tasai parapijos susirinkimas visai ne panašus valsčiaus susirinkimui: ant valsčiaus susirinkimo žmonės turi šiek-tiek didesnę balsą, ir labjau drįsta pasipriešint valdžiai ir jos užnymams, o parapijos susirinkime prabaščius, kaipu tikras piemuo savo kaiminės ir ganytojas jų dušių tiktai vienas turi balsą, o visi parapijonys susirinkusieji turi pasiduot jam ir sutikt, ką jis nutaria. Ant šio susirinkimo prabaščius, užsilipęs ant kedės, pradėjo savo nutarimą šiais žodžiais: „ot, mos ponie, girdėjau, kad atsiranda tokių bulvonų, ką šneka, juog reiks mokėt ant pataisymo bažnyčios stogo, išgrindimo ir jos išbaltinimo po kokius 2 rub. nuo margo; kaip-gi gali išdrįst išsižioti, kad teip brangiai kaštuos, tas reikalas“, ir da toliau kalbėjo „aš už savo pinigūs įtaisiau vargonus ir kapinyną (tai tikras melas) aptvėriau iš loskos, o nieko nesakau, o čia išsiranda toki mos panie bulvonai, bedieviai, kad drįsta piešintis ir aprokuot visus išdavimus ant pataisymo Dievo namų.“ Toliau apreiške kalbėtojas, kad reikia naujo stogo bažnyčiai ir vidurį išbaltint, bet nepasakė kiek kaštuos tas viskas, nės, sako, reikia kad inžinierius aprokuot ir nuspręstų, kiek viskas turi kaštuot; paskui užklausė savo avelių, kam paves tą visą reikalą, kas ves rokundas ir kas viską prižiūrės? Ant tų žodžių iš visų kampų minios girdėt buvo balsai „tėveliui pavedam tą visą reikalą.“ Prabaščius, žinoma, šiame dalyke yra pirmutinis podričikas, ir kada inžinierius atvažiuos apžiūrėt, tai pirmiausiai nuėjęs pas prabaščių, išsigers kokią bonką vyno, įkaitęs jau apžiūrės ir aprokuos konobrangiausiai, o parapijonys, atsidadė ant vieno prabaščiaus su inžinieriaus aprokavimu, turės užmokėt kokią trissyk tiek, kiek turėtų kaštuoti viskas. Žodžiu, prabaščius užsilipęs ant kedės parodė parapijonims kaladę kortų, pasakė, juog loš „einik“ su parapija, trauks kortas už visą parapiją, tik užmiršo pasakyti, kad tiktai ant jo kortų bus visados „einikis“, o ant parapijos „dot“. Tai-gi, prabaščius suom žygiu sušaukė parapiją, o pats buvo susirinkimo pirmsėdžiu. pats kėlė klausymus ir pats ant jų atsakė, pats padavė užna-

*) Šiandieniniai asabiniai — žmones vežantieji — trukiai paprastina ant adynos po 30 viorstų perbėga, bet gali ir greičiaus bėgti: 5 mylias, o net ir 10 myliu ant adynos.

nymus ir pats apie juos sprendė, arba pats buvo viso-ko nutarimu, o parapija susirinko tik pažiopsoti. Prabaščius jau išanksto žinojo, kad jo užnamymus parapija užtvirtis, nės ir medegos prie taisymo buvo apšėiai jau prisipirkęs. Sako, kad gontus nupirkęs menkus, iš kurių pusę gal turėję atimesti, vienok užmokėjo labai brangiai, brangiau negu už geriausius; už lentas grindims teip-pat užmokėjęs gerą prekę. — Vis teip einasi, kur darosi kas akių plotu, be jokio apsvarstymo ir priežiūros; čion prigulėjo išrinkti tam tyčia kelis dorus, išmintingus parapijonis, ką visą tą dalyką atydziai prižiūrėtų, teisingai vestų rokundas išdavimų ant taisiaus ir galų gale paduotų teisingą atskaitą. Jug prižiūrėtojus neva išrinko? Pats prabaščius išsirinko pagal savo norą! Ant galo turiu pridurti, juog prabaščius ant parapijos susirinkimų, neturi tiesos būti pirmsėdžių; pirmsėdystė, man rodos, čia priguli vaitui arba katram iš bažnyčios perdetinių — teip vadinamo „dozoro“, o prabaščius gali būti tikslai klausytoju iš šalies, be jokio balso, bet podriačiku būti turi pilną tiesą. Nesakau, juog čia prabaščius nuplėšia parapiją, bet vis-gi tokiuose dalykuose reikia elgtis išmintingiaus vyriškiaus, o ne teip užsimerkusiai.

D . . . as.

Baltstogė (Belistukas) turi tik mažiukę seną parapijinę bažnytelę, pastatytą da tuose laikuose, kaip Baltstogė buvo nedideliu miesteliu. Užtatai cerkvė maskolių puiki, neseniai pastatyta. O dabar vėl maskolių gazetos praneša, kad generalgubernatorius Trocki rupinasi apie pastatymą Baltstogėje naujo didelio „soboro“ nors ir esančioje cerkvėje nėr kam dabar melstis. Katalikų-gi parapija plati, ji apima apart miesto da keles dešimtis aplinkinių kaimų, o vienok ikišiol nepasirupino pasistatyti naują, didelę, gražią bažnyčią. Gerovėje turėtų but Baltstogėje ne viena, bet bent dvi katalikų parapijos. Bažnyčiai katalikų čia neperpuikiausiai sekasi, ale užtai prabaščiai ir šilta ir smagu. Tikimės, kad vyskupas Zvierovič patsai paeinantis iš šios apygardos pasirūpys apie padidinimą mūsų bažnyčios.

S.

Vilnius. Kelios žinios apie Šv. Mikalojaus bažnyčią, kurią lietuviai nori dabar pasisavint. Kaip lenkams yra reikalinga ta bažnyčia, parodo tas atsitikimas, kad anais metais, valdant dieceziją nelemtos atminties pralotui Žilinskui, Šv. Mikalojaus bažnyčia buvo palaikyta per bereikalingą ir prabaščiaus Šv. Jono parapijos, prie kurios ta bažnyčia prigulėjo, garsaus Niemekšos buvo parsamdyta žydai Lipskiui ant sudėjimo degtinės. Tik po kelių metų kalviai ir sliesoriai atėmė tą bažnyčią nuo žydo Lipskio ir patys savo kaštu ištaisė ir užlaikė be jokios pašelpo iš parapijos pusės.

Toliaus, išnaikinus general-gubernatoriui Kochanovui cechus, bažnyčia nuo kalvių ir sliesorių vėl perėjo į kunigų prieglobą. Dievmeldystė ėmė laikyt tik *per atlaidus*. Kada dabar ėmė prašyt tos bažnyčios lietuviai, tai vyskupas liepė laikyt mišias kas nedėlia, ale štai vėl jau negirdėt joje Dievai maldų net ir nedėdieniais.

T.

Janavas (Sokulkulkos p. Gardino gubernijos). Visi turbūt jau žino, kad caras Mikalojus II, dėl Kražių ir kitų Lietuvos vietų sumišimo, išleido užpėnai paliepimą, kad Rosijos katalikai gali sau statytis ir taisyti bažnyčias iš daleidimo savo dvasiškos valdžios. Iki šiam mat paliepimui ant to reikėdavo daleidimo gubernatorių ir general-gubernatorių. Tasai caro paliepimas labai nepatiko Vilniaus carukui, general-gubernatoriui. Jis jau kelis kartus bandė tą „ukazą“ nepildyt, ale vis be pasisekimo. Štai ir Janavo parapijonys užsimanė bažnyčią pasistatyt. Daleidimą gavo, plianus valdžia užtvirtino, pradėjo pėreitais metais darbą, išvedė jau pamatus . . . ugi štai gauna iš Vilniaus prisakymą — darbą sustabdyt, plianus-gi ir kitas popieras prie statymo bažnyčios prigulinčias atiduot „načalstvai“. Kas prisakymą, tai turbūt išpildyta . . . Ale komitetas prie bažnyčios statymo tikrų popierių ir plianų „načalstvai“ nedavė, bet tik kopijas. Tikros-gi popieros su „načalstvos“ parašais su atsakančiu skundu buvo nuleistos i Peterburgą . . . ir štai per atidėngimą paminklo Muravjovui-Korikui jo ipėdinis, general-gubernatorius Trockis, gavo nuo ministerio Muravjovo per nosį vėrdan paties caro. Tasai ministeris aiškiai pasakė Trockiui, kad caro paliepimai nelengviai išleidžiami esti, ale da sunkiaus atmainomi.

Matome, kaip reik su mus valdžiomis elgtis: už kiekvieną nepildymą įstatymų reikia leist ant jų skundus i augštesnes vietas.

V. R.

Žasliai (Vilniaus gub.) Per paskutinius metus čionai buvo padaręs daug triukšmo kun. džiakonas Kybelis. Mat Žasliuose po jo valdymu lietuviai buvo igiję lietuviškus pamokslus ir giedojimus. Tai labai nepatiko sulenkėjusiems miesčionims, kurie, kaip girdėt, pagal rodą tulo Vilniaus praloto H., užsiuntė ant kun. Kybelio žandarus. Buvo padaryta kratos, ale nieko ant kun. Kybelio neišrasta. Vyskupas Zvierovič vis-gi nuo kun. Kybelio džiakonystę atėmė ir liepė persikelt i Maliatus, i daug menkesnę parapiją. Ale ant perkėlimo klebono i kitą parapiją reikia daleidimo general-gubernatoriaus. O šitas neatradęs jokios kaltės kun. Kybelį paliko ant vietos, danešikus-gi už melagingą danešimą liepė atiduot po policijos priežiūrą.

Iš to atsitikimo matome, kaip žemai yra nukritęs vyskupas Zvierovič net pačių maskolių akise: jis maskoliams gerinasi visai, o šie jį, anot Duonelaičio, per kiaulių jovalą laiko.

V. R.

Varnupiai (Kalvarijos pav. Padovinio valsčiaus). Varnupių kaime tapo prikalti lietuviška lenta po maskoliškąja. Ko čia, rodos, valdžiai kištis — juk padaryta teip kaip reikia. Ale kur tau. Atkeliavo 7 sausio (99 m.) du žandarai ir sušaukė kaimą tyrinėti, kas padarė ir prikaltė tą lietuvišką lentą. Šaltyšius Bubnis pasakė, kad jis pats prikaltė, nesa valia yra. Žandarai norėjo paimt, ale šaltyšius ketino juos pačius suareštuot, jei lups lentą. Pasi-ginčiję žandarai nukeliavo namo be nieko. Ant rytojaus atkeliavo iš Liudvinavo du žemskiai ir numužė šoblę bemušdami lentą. Šaltyšius dabar jau davė nuimt, nės pamislyjo, kad gal tik su maskoliškėmis litaromis daleista yra kabinti lietuviškos lentos. Šaltyšių žemskiai paėmė ir nuvažiavo į kanceliariją pažiūrėt cirkuliaro apie lietuviškas lentas. Mat Padovinio valsčiui apie tai ant sueigų negarsino. Atradę cirkuliara, kad lietuviškos lentos daleista yra kabint po maskoliškėmis, šaltyšių paleido. Bubnis dabar rengiasi skust žemskius už nuplupimą lentos ir už suareštavimą jo paties. Gerai būtų, kad pamokintų tuos lietuviškų lentų lupikus. Kaip mes lupinėjom maskoliškas lentas, tai niekas nė vieno nesugavo, ale kas pradės lietuviškas lentas lupinėti, tai suimsime kiekvieną.

Tekšys.

Jeigu lietuviškos lentos daleistos yra, tai reikalinga visur jas pakabinti!

R.

Padovinio (Kalv. pav.) Valsčiuje valdžia norėjo da kitą mokyklą įtaisyti. Ale ukininkai neapsiėmė, nors ar ne ant 5 sueigų buvo apie tai kalba. Bereikalo neįtraukė į protokolą, kad apsimtų naują mokyklą padaryti, jeigu joje bus išguldoma lietuviška kalba ir tikėjimo mokslas ant lietuviškų knygų su lotyniškėmis litaromis. — Terpu mus mokintojų pradeda atsirasti vis daugiau maskolių bernų ir šnipukų.*) Per tai juo labiau negeistinos yra mums tos naujos mokyklos. — Padovinio raštininkas Bukevičius šnipinėja, apie lietuvius. Atsargiausias su juom!

Tekšys.

Trakai (Viln. gub.) Kas tai yra „posrednikas“, kokią jisai turi valią ant ukininkų, kokią didelę algą ima — apie tai nėra daug kalbėt, nės visi tokius dalykus žino arba bent, pagal maskolių įstatymus, turėtų žinot. Posrednikas Lietuvoje tai yra pavietinis caras arba

dievaitis, ypač ant ukininkų. Tai-gi, gal „Ukininko“ skaitytojams akyva bus žinoti, koki žmonės pakliuva į tokius dievačius. Štai dabar neseniai į Trakus posredniku paskirtas nekursai Raiko, buvęs estandart-junkeriu 4-to pulko dragunų. Koksai-tai vokiečys sumužė jį kartą girtavimo vietoj, šoblę sulausė, epolietus nulupo ir da-gi per duris už sprando paėmęs išmetė. Už tokių puikų apgynimą apiciero garbės Raiko tapo iš pulko išvartytas ir . . . į posrednikus pakeltas.

Prieš tai buvo Trakų posredniku Teplov, žinomas visiems vagišius ir kyšių ėmikas. Jisai puikiai giriomis versdavosi. Girias, kaip posrednikas, pigiai pirkdavo, o ukininkai turėdavo už dyką suvežti. Iš girių ir iš kyšių teplov pralobo, juogei nusipirko Disnos paviete dvarą, o už gudrų kyšių lupimą tapo perkeltas į geresnį pavietą, į patį Vilnių.

Užsikalbėjus apie posrednikus turiu da apie vieną pranešt, apie naujai paskirtą Šventenų posredniką, visai da jauną, gali sakyti pusvyritik, Rachmaniną. Mokslo tas vyras labai mažai teturi, tėvas jo tai žinomas plačiai paleistuvis.

Ar tai ne aišku, kad mus valdytojai tik dėl mus lupimo yra atsiunčiami. Ką toki posrednikai ir tam lygus kiti mus valdytojai gali išmąnyti apie musų vargus ir reikalus? Ką jiems gali rūpėti mus bėdos? Ko gero mes galime nuo jų laukti! Tai yra tikri vilkai, kaip teisingai rašo *Varpas**), ir mes tokių vilkų kaip įmąnydami turime sergėtis.

Rv.

Vilniaus katalikų seminarijoje tarnauja keletas lietuvių. Nekurie jų buvo pasirašę ant prašymo dėlei lietuviškos bažnyčios. Nuo savo viešpačių kunigų užtai gerai gavo vėjo, juog net nekuriems iškrito visas noras rupintis apie lietuvišką bažnyčią.

Amn.

Vilnius. Buvusis Lietuvos sostapolis, o dabar didžiausias miestas viso krašto, Vilnius gali pasigirti tuomi, juog jis nieko lietuviško neturi. Lietuviškas miestas ir be lietuvių! Atvažiavęs į miestą landyk po visas ulyčias, statyk ausį lygiai prie turtingų ir neturtėlių ir niekur, niekur nišgirsi lietuviškos kalbos. Kur žuvo ši kalba musų bočių, kur dingo tie vilniečiai, kurie pirmiaus su pasimėgimu ta kalba šnekėjo? Ne, čia ne miestas Gedimino, apie kurį pranašavo jam gudras Lisdeika: čia tiesiog aptverta maskoliškėmis geležimis stovyklė, kur staugia šimtai visokių balsų ir kur neišgirsi

*) „Varpo“ 1898 m. 5 ir 6 yra atspausťas straipsnis *Vilkai*, yra skyrium išėjusios 2 knygtės: 1) „Viršininkai“ 2) „Obrusiteliai“; jose gerai aprašyta musų valdytojai. Rodijam jas pasiskaityt. Teipos-gi aprašo gerai musų valdžią šios knygelės: „Lietuviai po Maskolių jungu“ ir „Maskolių valdžia ir žmonės“.

R.

*) Galima paminėti Sudargo Sabą, Šakių Ciglerį, Sasnavos Marmą, Veiverių kun. Dubaucką, Naumiesčio Užupį.

tik meilauš lietuviško dainavimo. Tokį pirmą įspūdį daro Vilnius.

Pagyvenus čia ilgiaus rasi lietuvių nedrąsius, išbailintus, vos tykiai tešnekančius lietuviškai, bet su savo kalba jie niekad ir niekur nenori pasirodyti. Pradėsi su juomi kalbėti, jis sako užmiršęs nemokąs, bet padrąsinęs jį išgirsi jau ir visai gerai šnekančią. Lietuviška kalba kaip muzikiška tapo paveikta poniškos lenkiškos arba „randavos“ maskoliškos. Visi skubinasi mesti savo senąją gražiąją lietuvišką kalbą ir griebiasi kitų. „Su lietuviška kalba, sako, netoli nueisi. Kam-gi ji reikalinga? — Štai ir bažnyčioje, ir šioj vitoj, kitaip nešneka, kaip tik lenkiškai“.

Bet per kelis paskutinius metus ir Vilniuje pradėjo atsiliepti kitiški balsai, išpradžios nedrąsiai, o juo tolyn, juo drąsyn. Štai pradėta buvo šnekti apie bažnyčią lietuvišką, kur giedojimai, pamokslai ir kiti bažnytiniai reikalai lietuviškoje kalboje turėjo atsilaikyti. Tokios šnekos net vyriausios dvasiškijos buvo laikomos kuone per beprotiškas. Apie tai nenorėjo nė šnekti. Bet tasai užmanymas išlengvo augo vis didyn ir kaskart traukia prie savęs vis daugiau žmonių. Lietuviai išgauna daleidimą nuo vyriausybės rinkti parašus ant prašymo pas vyskupą, idant jis daleistų vienoje bažnyčioje lietuvišką ritualą. Norint čionykščiai lenkai-kunigai visaip baugino žmones, kad nesirašytų ant šių prašymų, vienog jų bauginimai išėjo ant nieko. Kaip man teko girdėt, pasirašiusių yra jau apie šeši šimtai. Tam tikras prašymas liko vyskupui paduotas. Dabar lietuviai laukia atsakymo ir tikrai vėliaus ar ankščiau apturės Vilniuje lietuvišką bažnyčią.

X.

— Nors jau rašyta buvo „Ukininke“ apie padavimą Vilniaus vyskupui nuo lietuvių prašymo dėlei lietuviškos bažnyčios, gal nebus pro šalį da šią žinią suteikti. Pernai buvo paduotas vyskupui prašymas lietuviškas, ale ant to konsistorijoj nuošaliai buvo atsakyta, juogei atsakymo nebus, nės nesuprantamoj kalboj parašytas. Pradžioj šių metų lietuviai padavė vyskupui kitą prašymą, jau suprantamai parašytą, nės maskoliškai. Gavęs nuo lietuvių toki suprantamą prašymą vyskupas Zvierovič susiglumio ir pradėjo juokingai teisintis neturįs lietuviams lietuvių kunigo, prašymo nenorėjo priimt, nės žada duot atsakymą ant anojo lietuviškojo. Lietuviai palukėję keles nedėles ir negavę atsakymo vėl nuleido vyskupui prašymą. Ant abiejų prašymų yra i 600 parašų. Akyya, kad iš 300 pasirašiusių ant vieno prašymo vos tik 30 ir keli mokėjo savo ranka pasirašyt, kiti-gi rašyt nemokėjo. U.

Vilkaviškis (Suvalkų gub.) Ant Vilkaviškio stacijos bene 18 dieną vasario mėnesio

išlipo vienas vaikinukas, Juozas Rimža, Margių kaimo Gižų parapijos, bilietą nusipirkty. Besitrusiant prie kasos buk netyčia iškrito jam iš ančio „Ukininko“ numeris ar kokia ten knygutė. Tai patėmijęs parubežinių sąrgų (abieščikų) vakmistras tuojaus suėmė tą vaikną ir nugabeno pėkščiai i Kybartus pas žandarus. Čionai iškrėtė tą vyruką iki siului, net padų pakutras atardė ir rado apie 10 svarų „Ukininko“.

Kadangi buvo gana šalta, tai sugautasis vaikas paprašė, nežinia per ką, tarnaitės Vilkaviškio mokičioja Vinco Paliunačio, kad ji kokiū nors būdu duotų žinią i tėvus, idant atsiųstų burką. Apie tai dasižinojo policija ir tuojaus ant rytojaus padarė kratą pas tą mokičioją, ale nieko ypatingo nerado, tik du paveikslu Muravjovo-Koriko paminklo. Ant vieno tų paveikslėlių atmušta Muravjovas stovintis ant didelės kruvos žmonių kaulų ir škeletų prie maskoliško stulpo, ant kurio viršaus užmauta maskoliška karuna su dviem nagaikom. Aplinkui matosi kelios kartuvės, degančios triobos, bokštai kalėjimų. Patsai Muravjovas stovi atsiraitojęs rankas su virvėmis rankose — matyt rengiasi tuojaus ką pakart — Kitas paveikslėlis reiškia šunį prirakinatą prie kartuvių; šuva turi snukį ir epolėtus Muravjovo ir baisiai užpuola ant nematomo daikto. Ant kartuvių maskoliškas parašas: „i sim ne po-biedis“! t. y. ir šiūm nepergalėsi; po kartuvėmis-gi vėl maskoliškai parašyta; „Izvergu roda čeloviečeskašo Muravjovu - Višatėliu blagodarnaja Litva, 12 nojabria 1898 goda“, t. y. Žmogijos išgamui Muravjovui-Korikui dėkinga Lietuva, 12 lapkričio 1898 m.

Rodosi, nekas-žin kokia kaltenybė prilaikyt tokius paveikslus. Ana pas daugumą apšvietusių maskolių atrastum daug baisėnių paveikslų, nės patį carą išjuokenčių. Ale musų šnipukams gana buvo tų niekniekių, kad paimti tą mokintoją i kalėjimą.

Čionai turiu paminėti da juokingą pasielgimą Vilkaviškio žemskij načelniko, kuris gavęs paliepimą suimt Paliukaitį tuojaus vidurnaktje persirėdęs i sermėgą bėgo už 4 mylių pas brolių mokičiojo įieškoti to prasikaltėlio, ale nieko nepešęs turėjo grįžti atgal, tik pasostę iš Paliukačio pasiūręs pasivogė — mat žydėlio vežimėlyj labai bjauru sėdėt buvo.

Gintautis.

Vilkaviškis (Suvalkų gub.) Neseniai parėjo ištarmė Oliakai, Balėūnų kaimo, už atradimą 1897 m. pas jį pundo lietuviškų knygų. Tai-gi nuspresta dabar jam da 3 mėnesius sėdēt Kalvarijoje (prieš ištarmę sėdėjo jisai 8 mėn.) ir ant 2 metų išsikelt iš Lietuvos. Kaip aplinkiniai pasakoja, tai Oliaka labai mažai buvo kaltas, nės pats jau apysenis

budamas nedaug nė prigulėjo prie lietuviškų dalykų, o atrastos knygos buvo ne jo, tik pas jį kito padėtos.

Maskoliai matomai nori mus nugąsdinti tokiomis baissiomis koromis. Ale bereikalo, kuo labiausiai mus spaus ir gaudys, kuo daugiau bus mūsų kankintinių, tuo labiausiai lietuvių žydės. Nepasiduokime-gi tiems kalmukams-burliokams!

Pragaišdienis.

Iš Suvalkų gub. 1—3) Stud. Daniliauckas, kun. Bulviečius ir Rudvalis apsudyti ant 6 mėn. kalėjimo ir 2 metų poselencijos. 4—5) Pirklys Vitkauckas iš Mariampolės ir Dras. Bagdanavyčius iš Vilkaviškio apsudyti ant 3 metų į Viatkos gub. 6) Kun. Arnastauckas iš Mariampolės — ant 2 metų poselenijos (į Smolensko gub.) 7) Kurpius Štrimaitis iš Vilkaviškio — ant 6 mėn. kalėjimo ir 2 metų poselenijos (į Rygą). 8) Slavickas, ukininkas nuo Liudvinavo — ant 6 mėn. kalėjimo ir 2 metų poselenijos 9—12) Čėсна iš Meškučių, Kačergis iš Pilviškių, stud. Matulaitis ir Andrius Matulaitis, kurie sedėjo kalėjime veik 1½ metų, išsiųsti ant poselenijos ant 3 metų(?) 13) Dras. Matulaitis iš Seinų — ant 3 metų poselenijos į Viatkos gub. 14—15) Lietuvininkas (vyras su pačia) iš Mariampolės — ant 6 mėn. į kalėjimą ir ant 2 metų poselenijos. 16) Oliakas iš Balčionių — ant 3 mėn. kalėjimo ir 2 metų poselenijos.

Augštoji. (Senap. pav.) Žinomas visiems ištvirtėlis, denuncijantas, draugas Vonsiackio, Vincas Marma, buvusio mokiniojas Sasnavos pradedamosios mokyklos, o dabar Levkintanų (Miroslavo parap.), jau ir vėl parodė savo piktą širdį, vogdamas nuo Senapilės revento Kocello 400 r. Mat atsitikimas buvo toks: Judošius Marma, neteisingai igijęs didelius pinigus, nės jau turi apie 15tūkstančių r. skolina juos žmonėms ir ima labai didelius palukius. Tuos palukius, žinia, nevisados gali greitai atimti, dėlto-gi reikia pavaikščioti po sudus. Tas „velnio išpera“ Marma paskolino vienam žmogui nuo Sasnavos 500 r, ir palaukęs tris mėnesius užsispyrė, kad tas žmogelis apraštų jam 200 murgų lauko. Žmogus, neturėdamas iš ko atiduoti skolą, buvo priversta „judošiaus“ piktą norą išpildyti; nuėjo į Senapilę pas reventą ir aprašė žmogelį. Tuojau po aprašo pamatė Marma ant stalelio pas reventą bestovint 400 r.: štai jis juos grybšt, greitai išidėjo į savo „prakeiktą kešenių“ ir pradėjo iš miesto tekinas bėgti; ale toj valandoj apsižiūrėjo reventas, kad pinigai nuo stalelio prapuolė, o čion buvo liudininkai, kurie matė vagį Marmą bevagiant nuo stalelio pinigus: ant tų pėdų išsiuntė reventas žemskius vytių vagį; žemskiai pasivijo Marmą jau net Augštosios kaime už dviejų mylių nuo Senapilės. Žemskiai

atvarė Marmą su pinigais atgalios į Senapilę. Vagis Marma turėjo gerai nulankavoti reventą Kocellą, kad išsisukti nuo priderančios baismės. Skaitytojai „U-ko“ jau labai gerai žino, kas do per paukštis tas judošius Marma. Pernai buvo aprašytas „U-ke“, kaip jis susinėšė su Vonsiackiu, kaip užvedė ant Sasnavos nekaltų žmonių žandarų, kaip, pargabėjęs lietuviškas knygas su maskoliškais raidėmis, stengėsi Sasnavos žmonėms išteikti. Dėlei darydymo žinių apie tą „judošių — džiarabą“ turiu pasakyti, kokias jis mumis knygas iš Varšavos pargabeno. Knygas jojo mumis parupintos yra šios;

- I. Istorija šventa seno ir naujo įstatymo 120 exempl.
- II. Russiška gromata dėl lietuvių 18 exempl.
- III. Poteriai ir maldos (maldaknygės) 270 exemplorių.
- IV. Katekizmai ilgesni 280 exemplorių.
- V. Katekizmai trumpesni 300 exemplorių.

Iš šios statistikos aiškiai pasirodo, kaip didiai tas „judošius-džiarabas“ yra parsidavęs maskolių valdžiai. Jis nieko nepripažįsta nė tikėjimo, nė savo tautstės, vien tik savo piniguose ir gudo raugė mato dėl savęs laimę. Rodosi, už tokius piktus jojo darbus, už plešimus nekaltų žmonių, vagystes ir denuncijancijas reikėtų jau seniai jam duoti dismissiją; bet jis akis maskolių yra „blagonadižnas“ ir labai „geras“.

Tame pačiame Sasnavos kaime, judošiai Marmai išėjus, atsirado jau ir kitas judošius jaunesnysis Marmos brolis Žmuida. Šis ir netoli lėkęs nuo Marmos, nės kaip ir anas mėgsta denuncijuoti maskoliams ir vogti nuo žmonių. Jis pasistatė Sasnavoj, stubelę, per naktis lošia į kortas ir veda iš kelio mūsų jaunuomenę. Bernai per ištisus metus vargsta pas gaspadorius, atėjus kalėdoms, atsiima savo algą, nueinu pas Žmuidą, pasėdi už stalo prie kortų vieną naktį ir visą algą sušluoja į Žmuidos delmoną; mergos-tarnaitės vagia nuo gaspadinių kiaušinius, linus, vylnas, šiaurys ir kitus daiktus, neša pas Žmuidą ir ten viskas galą gauna. Jau visiems tas ištvirtėlis išpyko, dėlto visas Sasnavos kaimas ketina pareikalauti vaito, kad Žmuidą, kaip bledingą žmogų, iš Sasnavės išvarytų.

Senapilė. Šimet po vakacijų jau paskutinis lietuvis-mokiniojas Vincas Staniškis tapo iškeltas iš Senapilės gimnazijos į Lomžą. Senapilės gimnazijoj yra išguldoma lietuviška kalba. Kaip buvo Staniškis, tai išguldydavo jis, o dabar išėjus Staniškiui, gimnazijos direktorius pasiūlė išguldinėti lietuvišką kalbą žinomam išgamai kunigui Miknevychiui. Kn. Miknevychius gudiškai parašė pas vyskupą į Seinus, klausdamas, ką jam daryti. Vyskupas Antanas

Baranauskas atrasė laišką Miknevyčiui, duodamas jam didelę nosį.

Įtalpa laiško šiaip skamba:

„Jūsų laiške, rašytame 13 d. rugsėjo šių 1898 metų, jus man danešate, kad komitetas užprasė jus išguldinėti lietuvišką kalbą Senapilės vyriškoji gimnazijoje ir klausiate manęs, ką reikia daryti. Aš, žinodamas, kad jus apie lietuvišką kalbą neturite nė mažiausio supratimo, patariu, kad jums neatbutinai reikia nuo išguldinėjimo lietuviškos kalbos gimnazijoje atsisakyti, o pasistengti geriau išguldinėti tikėjimo dalykus, kuriuos iki šioliai jus labai negerai išguldinėjote. Prašytą-gi nuo manęs palaiminimą tik tada apturėsite, kada pradėsite geriau išguldinėti tikėjimo dalykus ir kada pildysite valią savo vyskupo“.

Labai gerai padarė Seinų vyskupas, ką nedavė tam netikeliui ne į savo veiklą kišti nosį.

Sakalas.

Liepojus. Kučių dienoje dar buvo areštuoti du lietuviai ir nuo to laiko lig šiai dienai daugiaus areštų nebuvo. Suimti: pp. Miseika, Ambrazaitis, Stonis, Zambžickis ir Guiževskis. Kaltės jokios prieš juos nėra. Girdėjome, kad praėjusioje metuose išėjo paslaptinis paliepimas ministro „*nuž viena kalta suimti dešimt nekaltų*“. Gyventojus teip išgąsdino areštai lietuvių, kad daugumas šalinas į Vokietiją, Angliją ir į Ameriką, sakydami, kad čion niekam liuosybė ne apsergėta: „šiandien suimtas jis, o ryt suims tavo“. Kiti vėl kalba, kad tais areštais maskolių valdžia nori iššaukti sumišimą ir pasinaudojus iš to uždėti tokį pat jungą, koki yra uždėjus ant Lietuvos.

Girdėjome, kad Liepojaus „Lietuvių Pašelpos Draugystės“ įstatų ministras teikė užtvirtinti.

Juxė.

Škotija (Anglijoje). Vienas lietuvis Rothwell Parke apsigyveno su merga pasisamdęs kambarį pas kitą lietuvi. Vietiniai gyventojai, žmonės labai doringi, ėmė kuone pirštais visus lietuvius badyti. Kunigas prašė, kad valdytojas to gyvenimo nelaikytų pas savę ano nelabojo lietuvi. Bet iš to nieko nišėjo. Tada kunigas patarė visiems lietuviams susitarti ir nuėjus pas gyvenimo valdytoją visiems išvien pareikanti, idant tą paleistuviaujančią porą išvartytų. Lietuviai tą pačią dieną teip ir padarė, ir nors jau vėlu buvo, turėjo meili pora persiskirti ir liantis lietuviams gėdą dariusi. — Garbė už tai lietuviams Rothwell Parko. Kad visi teip darytų, tai daug mažiaus paleistuvių pas mus būtų.

(„Lietuva“).

Amerika.

Collinsville, Ill. Per rupestingumą pastoriaus Keturakaičio čionykščiai lietuviai evangelikai (Liuterio tikėjimo) sutarė pastatyti savo locną,

lietuvišką bažnyčią. Ale lietuvių evangelikų labai mažai yra, tai didei sunku surinkti ant to dalyko užtekinai pinigų. Pertai pastorius Keturakaitis važinėja ir po kitus miestus ir renka pinigus nuo visų lietuvių. Lietuviai evangelikai ant pastatymo katalikų bažnyčių duodavo savo pinigus, pertai ir katalikams priderėtų dabar kiek galint pašelpst lietuvišką evangeliską bažnyčią.

(Lietuva).

Čionai turiu paminėti ir Didėsės Lietuvos evangelikų bažnyčias. Jose dabar daugių daugiausiai tik vokiška kalba žydi — pastoriai dažnai net nė lietuviškai nemoka ir vos į kelintą sanvaitę su dideliu vargu paslibazuoja kantoriaus parašytą lietuvišką pamokslą. Daugumoj evangelikų parapijų Lietuvoje didesnė pusė parapijonių yra lietuviai, kurie per neat-sakančias bažnyčias turi į vokiečias virsti. Laikas jau būtų padaryt teisingesnę tvarką mūsų evangeliskose bažnyčiose: *Kur lietuviai, tegul ten ir lietuviška kalba viešpatuoja!*

Visokios žinios.

Šventuntas vanduo ir ligos Amerikos lietuviškas laikraštis „Lietuva“ (N. 34, 98) iš svetimų laikraščių praneša, kad vienas Valakų daktaras profesorius Vincenzi ištyrinėjęs daug kartų šventintą vandenį, kuriuo krapinasi katalikai įeidami į bažnyčią, atrado jame gyvus nuodus (bakterijas) baisy užsikrečiamų ligų — difterito, šiltinės ir kitų. Tomis šventinto vandens bakterijomis ansai mokslinčius bandė užkrėsti marių kiaulaites, kralkus ir kitus gyvulius, ir pasirodė, kad tokiu būdu anie gyvuliai įgyja ligą. Teisybę sakant, tai nėr nė jokių dyvų tame. Į bažnyčia eina visoki, sveiki ir ligoti, ant žmonių pirštų net ir sveikųjų paprastai esti gana apščiai visokių bakterijų, t. y. neišpasakytai mažų grybelių, nuo kurių daugelis ligų paeina. Tos bakterijos, matomos tik per smarkiai padidinus stiklus, tai tikros ligų sėklos. Nuo pirštų jos patenka į katilaičius ir akmenis su šventintu vandeniu, o iš ten tampa perkelimos ir ant sveikų žmonių. Tokiu būdu šventintas vanduo bažnyčių gali but prie-žaščia užsikrėtimo ir paplitimo nekurių ligų.

Ale tą bėdą nesunku būtų bent iš didelės dalies pašalint. Reikia tiktai, kad tasai vanduo būtų tankiai mainomas ir kassykis pervirintas, teipos-gi ir indai, kuriuose jis stovi turi but bent kasdien karštu vandeniu gerai išplaujami. Da geriaus būtų tą šventintą vandenėlį maišyt su karaolium ar koku kitokiu vaistu, ale tai vargu būtų galima išpildyt . . .

Lietuviškas Žodynas. „Lietuva“ (N. 29, 98)

rašo, kad Berlyno akademija paskyrusi 3000 markių profesorui Schmidtui ant apdirbimo ir išleidimo lietuviško žodyno pastoriaus Jurkšaičio.

Nauji Amerikos ateiviai. Nuo 1 liepos mėnesio 97 metų iki 1 liepos 98 metų į Suvienytas Valstijas atkeliavo 178 748 ateiviai, iš kurių 32 971 jau buvo buvę prieš tai Amerikoje. Iš Maskolijos atkeliavo 18 111, daugiausiai vokiečių kolonistų ir lietuvių. Atgal valdžios sugrąžinta 2595. Visi tie ateisiai atsigabeno su savim 2 742 146 dolierių, t. y. apie pusšesčio milijono rublių.

Mūsų knygos.

Ar dabar yra baudžiava?

Pagal lenkišką sutaisę Parmazonas, išleido P. L. S. R. 1899 m. 8°, 56 puslapiai.

Šita knygutė aprašo pasikalbėjimą terpu keleto dvarų darbininkų. Vienas iš jų, išmintingesnis ir mokintesis, darodinėja kitiems, kad dvaruose ir pas didesnius ukininkus da ir šiandien darbininkai kenčia tą pačią baudžiavą, kaip ir seniaus. Skirtumas tik tame, juog dabar tamsiems žmonėms apdumta akys, buk jie liuosi yra ir nuo ponų nebepriguli, o tuom tarpu ant teisybės išeina, kad dvaruose darbininkas tik už pusę savo darbo gauna užmokestį t. y. tik tiek, idant galėtų gyvastį savo prilaikyt, už kitą-gi pusę jam ponai nemoka nieko. Tai-gi yra teip, kaip ir prie baudžiavos: tada 3 dienas ant nedėlios žmogus dirbdavo ant savo išmaitinimo ir 3 dienas ponui, ir dabar vos 3 dienas darbininkas dirba sau ant naudos, kitas 3 dienas turi dirbti ponui ir karaliui. Pabriuose dedasi tas pats. Roda nuo tokių bėdų pagal tą knygutę tokia — padaryt teip, idant žemė, pabrikai ir kiti toki užvedimai prigulėtų ne kokiame vienam karaliui arba keliems didžturčiams, bet visiems gyventojams šalies, visai kuopai. Tada visi turėsiant dirbti išvien, visi bus lygus, nebusiant skriaudikų ir skriaudžiamųjų.

Žodžiu tariant, toje knygutėje prieinamai išsiguldo mokslas socialistų apie tai, kaip reikėtų permaintyt ir sutaisyt žmonių savastį, idant visiems būtų gerai gyventi ant svieto. Knygelė priguli prie tos pačios eilios, kaip „Krumplių Jonas“, „Genių Dėdė“, „Kas yra ir kas bus“, „Vardan teisybės“, „Parmazonas“.

Rašyba lietuviška: su š, č, ę ir tt., bet atspausa knygelė tiesiog bauriai, su begale statytojų klaidų.

Nauji lietuviški laikraščiai. 1. *Bažnyčios Tarnas*, mėnesinis laikraštis, išeina Amerikoje vieton užmigusio nedėlinio *Ryto*. Naujas laikraštis yra katalikiškas.

2. *Katalikas*, pasirodė Chicagoj; laikraštis buk paskirtas kun. Krawczuno „Lietuvai“ suėsti, kuri jau septinti metai išeina ir dorai lietuviams ant naudos dirba, ale prabaščiui Krawczunui neįtiko, nės parodė jo netikusį

vedimą lietuviškos mokyklos ir parapijinės kasos. Prie Chicago lietuvių bažnyčios mat yra įtaisyta mokykla už parapijos pinigų, kur mokina lenkiškos minyškos, žinoma, lenkiškai, lietuviškai-gi ten mokinasi tik 1 valandą ant dienos ir tai tik norintieji.

3. *Viltis*, išleidžia darbininkų draugystė Shenandoah Pa. Laikraštis žada neužkabinti tikėjimo, jį palikti sąžinei kiekvieno žmogaus, o kitus dalykus teisingai parodyti. — Gerą vadinti geru, piktą piktą, vis-tiek, kas piktai ar dorai daro. Ypatingai užsiimsias darbininkų reikalais.

4. *Aidas Lietuvos Darbininkų Gyvenimo*, išleidžiamas, nepasakyta kur, Lietuviškos Socialdemokratiškos Partijos. Šitas laikraštis gina Lietuvos darbininkų reikalus. N. 1 jo paženklintas 1 diena sausio 1899 metų. Galima gaut jį pas Otto Lang, Zürich, Hegibachstr. 22.

Konkursas.

Kas pristatys į „Ukininko“ arba „Varpo“ redakciją iki pabaigai 1899 metų gerai, aiškiai ir prieinamai lietuviškai parašytą knygutę apie Muravjovą-Koriką ir apie jojo darbus Lietuvoje, tai galės gauti 50 rublių.

Atsakymai.

Tekšniui. Apie stebuklingas vietas gali rašyt, daktarams ne užkensis

Branislavui iš Varšavos. „Varduvės Jonienės“ ir „Juokai“ siunčiame į Ameriką.

D. Ilgakojui. „Be kalbos“ ir „Gailandietis daktaras“ siunčiame „Vienybė“.

Rašėjams. Rašosi knygutę apie gyvulių gydymą, prašoma neparstot kelio tam darbu, nesa nekarta jau atsitiko vienu laiku tą patį darbą keliems atlikti. Rašosi teip-gi Kalendaris 1900 metams.

Vertikui apysakos J. Franko — „Prie šviesos“. Siunčiam į Ameriką.

Sakalui. Gramatiką ir Žodyną Schleicherio nér Tilžėje gauti. Po kokiū vardu išleido akademija mokslų Petrapilėj užrašymus Volterio, surinktus Lietuvoje, dar netyrėm.

Pingus ir laiškus į Ukininko (ir Varpo) redakciją siunčiant, reikia šitoksai adresas padėti:

Herrn J. Lapinas, Tilsit (Ostpreussen)

Turinys.

Uždraudimas lietuviškos spaudos ir lenkytė Lietuvoje. — Garo mašinos ir geležkeliai. — Korespondencijos: Peterburgas. Pilviškiai. Baltstogė. Vilnius. Janavas. Zaslai. Varnupiai. Padavinio. Trakai. Vilniaus. Vilkaviškis. Iš Suvalkų. Augštoji. Senapilė. Liepojus. Skotija. Amerika: Collinsville, Ill. Visokios žinios. Mūsų knygos. Konkursas. Atsakymai.